

A TÁRSADALMI TERVEZÉSI RENDSZER SZOCIALISTA ÖNIGAZGATÁSI KONCEPCIÓJA

A jugoszláv szocialista társadalom fejlődésének hatására az öngazgatási viszonyok alapján változott a gazdaságfejlesztés tervezésének rendszere.

A tervezési viszonyok és tervezési technika változásának üteme függött — és még ma is függ —, az öngazgatási viszonyok fejlődésétől és a gazdálkodás terén megnyilvánuló állami funkciók változásától.

A szocialista öngazgatási viszonyok visszahatása a tervezésre szoros kapcsolatban van a társult munka helyzetének fejlődésével, amelyben az újratermelési folyamat egészéről, illetve a munkafeltételekről döntenek. A hierarchikus viszonyok felszámolása a tervezés rendszerében — úgy a tervezés hordozói mint maguk a tervek között —, csak olyan feltétel mellett lehetséges, amikor a dolgozók rendelkeznek a jövedelem egészével és ha a kitűzött fejlesztési célokat a meghatározott közös érdekekkel összhangban meg is valósíthatják.

A társult munka törvénye és a Tervezésről szóló törvény meghozataláig a tervezés szervezési felépítettsége ugyanúgy mint módszere az állam gazdasági funkciójának változásaihoz igazodott. Minthogy a tervezés szervezése és metodológiája széles társadalmi keretekben nem fejlődött, úgy a társadalmi gazdasági fejlesztés elemzési-tervezési alapja egészében leszűkült. Igaz, a tervezési rendszer működésére az öngazgatás, mint az alapvető társadalmi viszonyok pozitívan hatott, ez azonban nem változtatta meg gyökeresen a tervezés hordozóinak helyzetét.

Az új alkotmány, a társult munkáról szóló törvény és a tervezésről szóló törvény rendelkezéseivel az öngazgatási társadalmi-gazdasági viszonyok fejlődésének sok kérdését megoldják. Ezen intézményes megoldásra támaszkodva, az ötéves tervvel a gazdasági rendszer néhány konkrét kérdését is megoldották — amely igen jelentős a tervteljesítés szempontjából.

A tervezési rendszer konzisztenciájának, hatékonyságának és ésszerűségének biztosítása érdekében a gazdálkodás jelentős szektorainak sok

nyitott kérdését kell még megoldani. Soknak a megoldása folyamatban van, s ezért az új, középtávú tervek kidolgozásánál és meghozatalánál teljesebb mértékben alkalmazhatjuk az új öngazgatási tervezés rendszerét.

Az új tervezési rendszer működéséhez feltétlenül szükséges a megfelelő árrendszer kiépítése. Ezen rendszer hatásától nagy mértékben függ a társult munka minden szervezetének gazdasági és társadalmi helyzete, mert a termékeket a piac közvetítésével értékesítik, és így az árak szintje és aránya határozza meg a gazdálkodás hordozóinak részesedését az elsődleges elosztásban — s ezzel a jövedelem nagyságát és szerkezetét is.

Mivel a termelőeszközök társadalmi tulajdonban vannak, e feltétel mellett az érték és árstruktúra eltér az eddig ismert rendszerekétől, mert például az egész jövedelem a szükséges munkává alakul át azzal az elosztással amelyben — társult munka alapszervezeteként — a társult termelők döntenek, s ez mindenestre megköveteli, hogy a lehetséges fejlesztési célkitűzések és arányok megválasztásánál megfelelő kritériumrendszer alkalmazzanak, majd következésképp egy megfelelő tervezési metódológiát is.

Az árrendszer mellett folyamatban van a hitel és monetáris rendszer, a külkereskedelmi és devizarendszer, valamint a nem eléggé fejlett vidékek gyorsabb fejlesztésére serkentő rendszer átalakítása a társult munka új alkotmányos alapjaival összhangban. Folyamatban van a bővített újratermelési rendszer kiépítésével kapcsolatos állásfoglalások összehangolása is. Tekintettel arra, hogy hiányoztak az ún. rendszerbeli megoldások az öngazgatási tervezési rendszer integrális működésére, az érvényben levő jugoszláviai Társadalmi tervet az 1976—1980 tervidőszakra úgy dolgozták ki mint a folytonos tervezésen alapuló tervet.

A társultmunka-szervezetek amellet, hogy a rendszer elégtelen kiépítettsége miatt nem rendelkeztek a jövő gazdasági helyzetük minden elemével, mégis olyan terveket dolgoztak ki és hoztak, amelyek minden dolgozó munka- és életfeltételeinek fejlődését fejezte ki. Ilyen értelemben, az 1976—1980-ig terjedő középtávú tervvel elkezdődött a tervezésnek az öngazgatási tervezésbe való transzformálása, illetve az előbbi tervrendszer fogyatékoságának kiküszöbölése, és egyben a tervezés hordozói új helyzetének kialakítása is.

A termelőviszonyok fejlődése a munka- és eszköztársítás feltételei alapján gyökeres változásokat követel a tervezés szervezésében és módszertanában. A tervezés indítékai, s ebből kifolyólag a tervek kategóriája is a munkások azon érdekeiben rejlik, hogy a jövedelmet maximalizálják — amely közvetlenül összefüggésben van szükségleteinek kielégítési szintjével, valamint a munka és felszerelés feltételeinek fejlődési ütemével. Az új alkotmány ezzel kapcsolatban a következőket mondja: „A dolgozók a társult munka alapszervezetében elosztják a jövedelmet saját személyi és közös fogyasztásukra, a társult munka anyagi alapjának bővítésére és tartalékokra. A dolgozók a jövedelemnek azt a részét for-

díjtják összes személyi és közös fogyasztásukra, amely arányos a jövedelemhez a munkájukkal és a társadalmi eszközöknek holt munkaként való befektetésével adott hozzájárulásukkal.” (A JSZSZK Alkotmánya, 19. szakasz).

Az ilyen társadalmi helyzet és a munkaeredmény piaci értékesítése olyan szükségletek és feltételek megteremtését teszik lehetővé, hogy a munka- és eszköztársítással hatni lehessen az ésszerűbb döntések meghozatalára társadalmi méretekben is, s ebből kifolyólag a termelés és az össz újatermelés tervszerű irányítása szükségletté válik.

A gazdaságfejlesztés további tervszerű irányítási rendszeréhez viszonyítva, amelyekben a gazdasági folyamatokra gyakorolt társadalmi ráhatás a piac negatív hatásainak fékezésében merült ki, többnyire a pénzügyi valamint a monetáris és hitelrendszer szabályozóival, itt a tervszerű ráhatás az egész társadalmi újatermelés tervszerű irányítására vezethető vissza.

Az öngazgatási tervezés rendszerének ilyen jellegű és ilyen területű hatása olyan elemző módszerek alkalmazását követeli meg, amelyek a tervezéshordozók másokhoz és a piachoz viszonyított reális helyzetének kimutatása mellett, egyben megmutatja az alapszervezetnek a társadalmi újatermelés egészéhez kapcsolódó aktivitásainak (termelés-értékesítés, elosztás stb.) viszonyát is.

Az előző időszak változásait, valamint az elkövetkező fejlődés lehető irányvonalait mutató elemzés központjában a felhalmozás van, amelyet valójában az anyagi termelés struktúrája határoz meg, és amely a fejlődésnek igen fontos tényezőjét alkotja.

Jelentőségének szempontjából hasonló helyet foglal el a munka tárgyának termelése és fogyasztása, melyek az egyszerű és bővített újatermelés jelentős anyagi feltételét képezik.

Az öngazgatású társadalmi tervezési rendszer a fejlesztési alternatívák közül a legjelentősebb helyet az öngazgatási megegyezésnek és a társadalmi megállapodásnak tulajdonítja. Ez egyrészt erősíti öngazgatású tervezési rendszerünkben a döntéshozatal demokratikus alapjait valamint a tervdöntések alapját képezi.

Az öngazgatási megegyezés és társadalmi megállapodás folyamatának első fázisában a résztvevők különböző érdekei összeütközésbe kerülnek, ezeknek meghatározása után, a második fázisban megállapítják a közös célokat és érdekeket. Az egyéni és közös érdekek összeegyeztetésekor igen gyakran kényszermegoldást kell hozni, olyant, amely nem optimális megoldás. Elgondolásunk szerint, a társult munkáról szóló törvény és a tervezés rendszerének alapjairól szóló törvény szerint, a tervezés közös módszerével olyan mechanizmust kell találni és törvényesíteni, amely optimális megoldáshoz vezet a társultmunka-szervezetek újatermelési közösségeinek (vertikumainak) és a társadalmi újatermelés szintjén is.

A tervezés új módszere abból a tényből indul ki, hogy az új alkotmányunk alapján véve szakít a szervezett gazdálkodási tevékenység válla-

lati koncepciójával, s így természetszerűleg az a „csak vállalati szintű tevékenységi” tervezéssel is szakítást jelent.

A társult munka alapszervezeteiből kiindulva a dolgozók szabadon társítják munkájukat és eszközeiket a munkatársítás legkülönbözőbb szervezési formáiba és ekkor gazdasági viszonyaikat öngazgatási megegyezésekkel rendezik és a saját munkán alapuló szabályozó mechanizmussal irányítják a társadalmi újratermelés ügyeit és folyamatait.

A termelési folyamat koncentrációja öngazgatási modelljének a munka és eszköztársításon kell alapulnia. A szocialista öngazgatási áruterelésnek velejárója a termelési folyamatok koncentrációja és mint ennek logikus következménye jelentkezik az újratermelési közösségek szerinti munka és eszköztársítás.

Az újratermelési közösségek kialakítása reális gazdasági és öngazgatási alapon, egyben a termelés tényezőinek és optimális átrendezésének feltételeit is megteremti az adott közösségeken belül. Ugyanis, az újratermelési közösségek részérdekeinek egysége megteremti az (egyéni és általános) optimális feltételeit a termelési tényezők átrendezésének folyamatában. Az újratermelési közösség keretein belül történő optimalás végrehajtásának érdekében szükség mutatkozik a gazdasági fejlődés pénzügyi rendszerének, a beruházási politika, a tervezés stb. átalakítására.

Az újratermelési közösségek szintjén történő tervezés az egész tervezési rendszer hatékonyságának megvalósítása érdekében is nélkülözhetetlen. Az újratermelési közösség szintjén érvényes közös tervezési metodológia mindenben kompatibilis a társadalmi újratermelés tervezésével és a munkaszervezetek és összetett munkaszervezetek szintjén meghatározott közös tervezéssel.

Az újratermelési közösségek szintjén történő tervezés a közösen megállapított műszaki-gazdasági szabványok és a közösen elfogadott kritériumrendszer alkalmazásán alapul, amely a közös jövedelem és árbevétel megszervezésére és elosztására vonatkozik.

Mint már említést nyert, a szocialista öngazgatási árgazdaság természetes velejárója a munka társítása. Tekintettel arra, hogy a termelés fő motívuma ugyanaz az alapvető kategória amely a tervezésre vonatkozólag a törvénnyel is megerősítést nyert, vagyis a jövedelem, a fejlesztés lehetőségeit és motívumait a jövedelmen keresztül lehet érzékelni, s mivel a jövedelem növekedésével nagyobbak a személyi jövedelemre fordított pénzeszközök is, így a munkaközösség tagjai közvetlenül érdekeltek a jövedelemmel való rendelkezés fejlesztési komponensei iránt.

Az öngazgatási eljárással megállapított egyéni és közös érdekeken alapuló közvetlen termelők munkatársítása egy társult munka alapszervezetben — természetesen beleértve a személyi és közös érdekek egybevágóságát a TMASZ fejlesztésével — képezi az összes szinteken végbemenő munkatársítás folyamatának társadalmi és gazdasági alapját. Tény az, hogy a minden szintű és formájú munkatársítás fejlesztése csak az egész társult munka fejlődésében optimálható és, hogy csak az öngazgatási

alapon történő magasabb munkatársítási formák biztosítják úgy az egyéni, mint az összes társulási szintek célkitűzéseinek megvalósulását. A munkatársítási folyamatok — rendszerszemléletben vizsgálva, mint az öngazgatási társadalmi rendszerek képzésének folyamatai magukban hordják a *tudatos társadalmi ráhatás fejlődésének* objektíve adott tendenciáját. Az öngazgatási eszköztársítás nem lehetséges céltudatos ráhatás nélkül azaz öngazgatási tervezés nélkül. Ezért állítható az, hogy az öngazgatási szocialista árugazdálkodásban a munkaközösségek számára magától értetődő a tudatos koordináció, vagyis velejárójuk a tervezés, eltérően az eddig érvényes rendszertől, amikor a tervezésnek „kívülről történő” irányító jellege volt.

A szocialista öngazgatású árugazdálkodás magába foglalja a társadalmi újratermelés vállalkozói — állami szervezettsége túlhaladásának objektív gazdasági törvényszerűségét.

Gazdaságunkban a munka- és eszköztársítás több szinten és az integráció különböző fokozataiban valósult meg.

A szocialista öngazgatású árugazdaság az értéktörvény hatásának specifikus feltételei között a tervezés problémáját új, minőségi alapra helyezi. A gazdasági fejlődés történetében először esik meg, hogy a tervezésnek nincs külső jellege, hogy a társadalmi célok meghatározása nem a gazdálkodás alaphordozóitól távol történik, és hogy a tervezés rendszerre nem az árugazdaság fejlődési irányai meghatározásának rögtönzött eszköze. Az ilyen tervezés tartalmát a jövedelem egysége adja, valamint a közvetlen termelők elidegeníthetetlen joga, amiből a tervezés öngazgatási minősége is ered.

A munka- és eszköztársítás folyamata öngazgatási megegyezés alapján, amelyekben a közös érdekeket és célokat állapítják meg, a társadalmi újratermelési folyamat új szervezési modelljét eredményezi, amelyben a társadalmi munka különböző szféráinak sokkal magasabb fokú kölcsönös integrálásával találkozunk. Az öngazgatású társadalmi tervezési rendszer a munkatársítás alkotórésze és mint társadalmi viszony mondhatjuk, hogy egyike a társult munka legfontosabb viszonyának.

A gazdasági célok elérésére és a társadalmi újratermelés résztvevőinek egymás közti viszonyaira mindenkor jelentősen hatott a terv és piac viszonya. Az eddigi tervezési rendszerekben, a társadalmi tervek mechanizmusába leginkább olyan szabályozókat építettek be, amelyek segítségével a gazdasági folyamatokat a piac negatív hatásától védték. A szocialista öngazgatású árugazdaságban azokat az ellentmondásokat, amelyek a terv és piac viszonyából származnak, az öngazgatási megegyezés és társadalmi megállapodás segítségével oldják meg, amelyekben a gazdasági folyamatok öngazgatási tervezésének konkrét formáit és a társadalmi újratermelés folyamatának viszonyait határozzák meg.

Az öngazgatási társadalmi-gazdasági viszonyok alapján az öngazgatási árugazdaságban a lehető legnagyobb mértékben jut kifejezésre tudatos jellegének fejlődése az pedig a tudatos ráhatás fejlődése. Létezik

tehát egy viszonylag tudatos és szervezett törvényszerűség azon ellentmondások áthidalására, amelyek a fejlődési elv és program megállapításának alkalmával jelentkeznek, magában a gazdasági folyamatban.

A végén leszögezhetjük, hogy a tudatos tevékenység, a tervezés, a szocialista öngazgatású árugazdaság belső jellegzetessége, amely nem az állami szabályozó rendszerre támaszkodik, hanem a gazdaság munka- és eszköztársítási folyamatában egyesül, és a gazdasági folyamatok fejlődésének tudatos irányításával a tervezés alapvető munkajellegét is kifejezi, illetve fejleszti az öngazgatási tervezési rendszert.

„A konvergens tervezés mind máig a legmagasabb elért szintet jelenti a tervezés fejlődésében és a demokratikus szocialista társadalom számára a legelfogadhatóbb. A konvergens tervezés tulajdonképpen a különböző szinteken megvalósuló lehető legnagyobb optimumazonosság keresése, a konfliktusok lehető legnagyobb fokú viszonylagossá tétele valamely nagy gazdasági rendszer minden összetevő része érdekeinek lehető legnagyobb figyelembevételével. Egyidejűleg, ez olyan típusú tervezés, amely legjobban közeledik demokratikus eszményéhez vagyis a fejlesztési politika olyan tervezéséhez amelyben valóban részt vesznek a dolgozók legszélesebb rétegei” és „az egy teljesen új, a szocializmus gyakorlatában még fejletlen tervezési típus, amelyik még csak most feltételezi a különböző szakmai profilú és legkülönbözőbb munkahelyeken tevékenykedő szakemberek részvételét. Ennek összes előnyei és fogyatékoságai — melyeket a minimumra kell csökkentenünk, még nem egészen ismeretesek előttünk. Ez jelenti azonban az utat melyen el kell indulni.” (Prof. dr. Radmila Stojanović: „Tervezés az öngazgatási rendszerben”)

Eddig az öngazgatású szocialista társadalomban történő tervezés tartalmának legjobb szakmai és elméleti meghatározását Edvard Kardelj adta az „Öngazgatási társadalmi tervezés rendszere” c. művében, a következőképpen:

„A tervezés elsősorban a munkával, termelőeszközökkel jövedelemmel, társadalmi tőkével való rendelkezés egyik formája. Ezért nem választható külön attól, akinek a termelőeszközök, illetve a társadalmi tőke felett tulajdonjoga van, vagy pedig monopol politikai hatalma az eszközök felett. Ezért, a tervezési rendszer a termelőviszonyok, illetve az össz társadalmi-gazdasági és politikai viszonyok jellegének közvetlen kifejezője. A mi feladatunk tehát abban van, hogy olyan társadalmi tervezési rendszert építsünk ki, amely közvetlenül kifejezi a termelői, illetve társadalmi-gazdasági és demokratikus viszonyokat az öngazgatású szocialista társadalomban és amely az ilyen viszonyokat folyton újratermeli egy minőségileg magasabb szinten.”

„A mi feltételeinkben a tervezés egyrészt az öngazgatók, beleértve a társadalmi-politikai közösségeket szabad munkájának és alkotó tevékenységének szintézise kell hogy legyen, másrészt a helyzet tudományos elemzésének, annak szükségességének és lehetőségének világos, szocialista ön-

igazgatói állásfoglalása, valamint a fejlődés és társadalmi politikai konkrét feladatainak szakmai megvitatása.”

„A terv egy olyan okirat, amelyben meghatározást nyernek azoknak a terv-hordozóknak kölcsönös jogi, kötelezettségi és felelősségi viszonyai, amelyeknek jövedelmi kölcsönös függőviszonya a tervben jut anyagi kifejezésre.”

Abból kiindulva, hogy a mi társadalmi tervezésünk öngazgatású tervezés, az alkotmányban megfogalmazott állam szerepével együtt, Edvard Kardelj a tervezésnek két aspektusáról beszél — az öngazgatási szervezetekben és közösségekben történő tervezésről és a társadalmi-politikai közösségekben történő tervezésről. Kardelj műveiben kiemelkedik az öngazgatású társadalmi tervezési rendszer egysége, amely szerint az egyrészt öngazgatási tervezés, másrészt pedig tekintettel az állam szerepére, társadalmi tervezés.

Az öngazgatási tervek önálló meghozatala, az öngazgatási megegyezések és társadalmi megállapodások előzetes megkötése után, nem tartalmaz ellentmondást, mert a tervezés kötelező volta és az öngazgatási megegyezés az egyedüli kötelező elemek, míg a fejlődés ütemének és irányának meghatározása a társult munka minden dolgozójának elidegeníthetetlen joga.

Az öngazgatási megegyezésekben és társadalmi megállapodásokban meghatározzák a távlati, közös gazdasági érdekek sok szempontját és érintkezési pontját a közös jövedelem növelése érdekében. Annak ellenére, hogy ez az irány a legkifejezettebb az újratermelési folyamatokban, ahol minden jó termelő társadalmi-gazdasági helyzete közvetlenül és a legnagyobb mértékben azon árutermelők gazdasági helyzetétől és perspektívájától függ, akik az újratermelési sorozatban az illető árutermelő előtt, vagy után vannak, a tervhordozók számára nem szabhatunk meg olyan részletes feladatokat, hogy az újratermelési egységnek csak meghatározott részvevőivel állapítsanak meg közös érdekeket és célokat. Szabály szerint az öngazgatási megegyezés részvevőinek megválasztása úgy történik, hogy a társadalmi megállapodás és az öngazgatási megegyezés folyamatában a termelés elemeinek kombinációjában optimális megoldáshoz jutnak.

Ebben a folyamatban, az öngazgatású tervezés anyagi alapját a társult munka azon gazdasági viszonyai alkotják, melyet a legrészletesebben a közös tervezési módszerrel és a megkötött öngazgatási megegyezéssel, valamint társadalmi megállapodással szabályoznak, míg a társult munka tervezésének öngazgatási alapját a munkások azon elidegeníthetetlen joga képezi, hogy az összjövedelemmel maguk gazdálkodjanak.

Ami ezen viszonyok rendezésének formáját illeti, a társult munka tervének elsősorban a társultmunka-alapszervezet és a munkaszervezet viszonyát kell meghatározni, majd a munkaszervezet és az összetett társultmunka-szervezet viszonyát (illetve a szélesebb közösségek között, majd a munkaszervezet, bankok stb. között).

A társadalmi újratermelés tervezéshordozóinak helyzetéből kiindulva E. Kardelj a tervezéshordozók felosztását így adta meg: a tervezés elsődleges és másodlagos hordozói, (E. Kardelj: Az öngazgatási tervezés rendszeréről c. művében):

A tervezés elsődleges hordozóinak első csoportját az anyagi termelés társult munka alapszervezetei alkotják, a tmsz-ok társulásának minden formája munka- és összetett munkaszervezetekbe, a társulás különböző szélesebb formái, valamint a hitel- és monetáris rendszer pénzügyi társulásai. Mivel ezek munkájától, munkaeredményeitől, illetve jövedelmétől anyagilag függ a társadalmi munka és élet minden más területe, ezért nagy jelentősége van e szubjektumok felkészítésének az öngazgatási tervezésre.

A tervezés elsődleges hordozóinak másik csoportját, a társadalmi tevékenységek — a tudomány, oktatás, egészségügy, művelődés stb. társult munka szervezetei alkotják. Emellett igen jelentős az, hogy a társadalmi tevékenység fejlődésének tervezésekor állandóan megtörténjék az anyagi termelésben dolgozók érdekeinek és lehetőségeinek összehangolása a társadalmi tevékenység dolgozóival.

A tervezés elsődleges hordozóinak harmadik csoportját a helyi közösségek képezik, mint a társult munka specifikus területi érdekközösségei, a dolgozók és polgárok azon szükségleteinek kielégítésére, amelyek mindennapi, szociális, művelődési, lakásügyi és más érdekeket összefoglaló kérelmekre vonatkoznak.

A tervezés elsődleges hordozóinak negyedik csoportját a közösségek, tartományok, köztársaságok és a föderáció képezik, mint öngazgatási közösségek, és mint a politika illetve államhatalom hordozói.

A tervezés másodlagos hordozói csak meghatározott érdekekkel kapcsolódnak a tervhez, illetve az általános társadalmi-gazdasági fejlesztési politikához. Ilyenek az ágazati társulások és különböző specifikus csoportosulások, amelyekben a munkaszervezetek nincsenek közvetlen kapcsolatban, kamarák, valamint a társadalmi politikai szervezetek saját társadalmi funkciójuk keretén belül.

Ezek szerint, az öngazgatású társadalmi tervezés teljes rendszere a tmsz dolgozói alapszik, mint a tervezés alapszubjektumain. Ezt az induló alapot az öngazgatású tervezési rendszernek minden szinten ki kell fejeznie.

A tmsz az öngazgatásnak alapeleme, a viszonyok és a munkatársítás folyamatának alapja, tehát az öngazgatású tervezés alaphordozója. Ezért, az öngazgatású tervezési rendszernek a tmsz tervezésén kell alapulnia.

A tmsz öngazgatási terve mindenképpen kiindulópont, de egyben végcélja is a munka- és más szervezeteknek, a társult munka közösségeinek, illetve az öngazgatási társadalmi tervezés teljes folyamatának szempontjából.

A tmsz-ban történő tervezés a társadalmi-gazdasági viszonyok eleme,

tehát akkor a benne megvalósuló szocialista, öngazgatási termelő viszonyoké is.

A tervezés öngazgatási jellege, és a tervezésnek reális lehetősége, a jövedelem elidegeníthetetlenége lehetővé teszik a fejlesztés öngazgatását.

A tmasz lehetővé téve az öngazgatást a megvalósított jövedelem felett, lehetővé teszi az öngazgatási döntést a jövedelemnek fejlesztési célokra való felhasználásáról, tehát az öngazgatású tervezésen keresztül a fejlődés öngazgatását is biztosítja. Ezzel az öngazgatási viszonyok egésze más minőséget kap, kiterjed annak munka, gazdasági és szociális jövőjére is. Az öngazgatási tervezés ezért, az öngazgatási viszonyoknak jelentős tényezője, tehát rendkívül jelentős a reális, öngazgatási termelő viszonyok fejlődésére nézve.

A tervezési rendszer öngazgatási jellegét először a tmasz-ban határozzák meg, úgy, mint azon viszonyokét, amelyek lehetővé teszik, hogy a dolgozók reálisan döntsenek a tervezésről, és annak minden aspektusáról. Reálisan dönteni, öngazgatni, nem a tervezői dokumentumok elfogadását jelenti, hanem a tervezés minden szakaszában közvetlenül részt venni. Minden más helyzet objektíve lehetővé teszi a tervezési viszonyok technokratizálását, ahol az öngazgatású tervezés helyett, a technokratikus tervezésnek valamennyire demokratikusabb változatával találkozunk, amelyben a dolgozók véleményét időnként kikérik, s a gyári demokráciához hasonlóan elfogadtatják velük a felajánlott kész megoldásokat.

Az öngazgatású tervezés, mint a dolgozói hatás állandó és reális dominációja a tervezés minden aspektusában, csak meghatározott előfeltételek alapján lehetséges.

Kétségtelen, hogy az öngazgatású tervezés legjelentősebb, társadalmi-gazdasági előfeltétele, az anyagi alap erősödése, a társult munka dominációja a megvalósított jövedelem felett. Enélkül sem az öngazgatású tervezés reálisan nem lehetséges sem a dolgozóknak az öngazgatású tervezés iránti érdeklődése.

Az öngazgatású tervezőrendszer működéséhez igen jelentős a tervezés érték- és szakaspektus ún. viszonyproblémájának elméleti és gyakorlati megoldása.

Ezen probléma megoldásának egyik iránya a munkásosztály széles, általános — társadalmi, az öngazgatásra, öngazgatású döntéshozatalra irányuló kiképzésének bevezetése, tehát a munkásosztály fejlődése terén szervezett társadalmi aktivitás.

A megoldás másik iránya a tájékoztatás. A közvetlen termelőnek törvényes joga, hogy a reális döntéshozatal lehetőségének érdekében minden lényeges dologról, tájékoztatva legyen. A társult munka tájékoztatási rendszere indokolatlanul elhanyagolt része az öngazgatási tervezési rendszernek.

A tmasz öngazgatási viszonya a többi munkaszervezettel a termelésben, kereskedelemben és bankokban, az öngazgatási érdekközösségekkel stb. anyagi alapját képezi az öngazgatású tervezésnek, amelynek ezen

gazdasági viszonyok rendszerét követnie kell, és tudatos tevékenységével kiegészítenie.

A munka és az eszközök öngazgatású társítása, valamint az öngazgatású tervezés egységes folyamat, amelyben a jövedelem anyagi mozgása a társulás alkalmával öngazgatói tervekkel tudatosan előre meg van határozva.

A munka- és eszköztársítás az öngazgatási árugazdaságban a meglévő gazdasági folyamatok alapján történik, a termelési-kereskedelmi komplexumok ún. jövedelmi vertikumokon keresztül. A társult munka — az alapszervezettől az összetett munkaszervezetig — visszamenőleg, de előre is társul a jövedelmi sorozatban amelyben részt vesz, oly értelemben, hogy visszamenőleg a nyersanyagtermelőkkel, előre pedig a termékeiket nyersanyagként felhasználó termelőkkel.

A munka és eszköztársítás minden ilyen iránya alapján véve a tudatos koordináció elemeit tartalmazza és ezek nélkül nem lehetséges.

A tervezés öngazgatású jellege a munka és eszköztársítás öngazgatású jellege által is meg van határozva. Mint a társítás tudatos aspektusa, a tervezésben az öngazgatási jelleg az öngazgatási társulásból nő ki. A szocialista, öngazgatású árugazdaság, mint az árugazdaságnak új, történelmi formája, a munka és eszköztársítási folyamatokon keresztül működik. A társadalmi munka különböző részeinek összekapcsolódása gazdasági kapcsolatok alapján jön létre, gazdasági törvényszerűségek alapján, de az árugazdaság előbbi történelmi formáitól eltérően, ezek a kapcsolatok nem véletlenszerűek, hanem tudatosak, nem az etatisztikus tervezésen alapszanak, hanem a gazdasági viszonyok öngazgatási, tudatos kialakításán, az öngazgatói munka és eszköztársítás és az öngazgatási tervezés folyamatának egységén.

A bővített újratermelés öngazgatói jellegére nézve a legjelentősebb az, hogy a munka és eszköztársítási folyamatok a jövedelmi sorozatokon alapszanak. Amennyiben ezek a folyamatok, ágazati és csoportosulási társításhoz vezetnének, megkezdődne a gazdaság kartelizációja, s ez az össz társadalmi viszonyokra előre nem látható, negatív következményekkel járna.

A társadalmi-politikai közösségek tervei az öngazgatási tervezési rendszer részét képezik, éppen ezért annak öngazgatói alapjaiból kell kiindulniuk.

A társadalmi-politikai közösségek tervezésének öngazgatói jellege, elsősorban a társadalmi-politikai közösség öngazgatói jellegével van meghatározva, annak „küldöttségi természetével”. Másrészt ez az öngazgatói jelleg azzal a ténnyel is meg van határozva, hogy a társadalmi-politikai közösség csak egyike azoknak a szinteknek ahol az öngazgatói tervező rendszeren belül terveznek, tehát magának a rendszernek szerves részét képezik. A társadalmi-politikai közösségek tervezése nincs ellentétben a társult munka tervezésével, úgy, ahogy az állam tervezése sincs

ellentétben a gazdasági tervezésével. Tehát, az öngazgatási tervezésnek egy egységes rendszeréről van szó.

Ezzel meghatározható az egész tervezési rendszer öngazgatási jellege. A társadalmi-politikai közösségek tervezésén keresztül dől el a munka és eszköztársítás területi szempontja. Ugyanis, a dolgozó ugyanakkor a társult munka dolgozója is, és egy bizonyos terület, egy társadalmi-politikai közösség lakosa is, tehát valójában két szerepben jelenik meg. A társult munka valamint a társadalmi-politikai közösség tervezésének egységével az öngazgatói tervezési rendszer, minden dolgozónak mindkét szerepét egyesíti és fejleszti egyszerre.

Az öngazgatói társadalmi viszonyok természetéből következik, hogy a társadalmi-politikai közösségek tervei a társult munka terveiből indulnak ki, kifejezve annak specifikus, területi és társadalmi-politikai aspektusát.

Az öngazgatói tervek meghozatalának alapjai

A legjelentősebb, tartós és kötelező, demokratikus és jogi intézménye az öngazgatói tervezésnek az öngazgatói megegyezések és társadalmi megállapodások.

A társadalmi megegyezés az állami szervek és az öngazgatói alapon társult szubjektumok megegyezése az általános, társadalmi érdekű kérdésekről, illetve az öngazgatói és minden más társadalmi szubjektum akcióinak tudatos társadalmi irányítása, amelynek hatása van az általános társadalmi folyamatokra is. Tehát, a társadalmi megegyezések elsősorban az öngazgató szervezetek és közösségek érdekeinek összeegyeztetése az általános társadalmi érdekekkel. Ezért a társadalmi-politikai közösségek részvétele a társadalmi megállapodásokban szabály szerint nélkülözhetetlen is, és igen jelentős. A társadalmi megállapodások mellett ezek a szervek meghatározott állami kényszerítő intézkedéseket is hozhatnak, olyanokat amelyekre őket az Alkotmány felhatalmazza.

Az öngazgatási megegyezés, maguknak az öngazgató társult szubjektumoknak a megegyezése, a TMASZ-oknak a munka illetve összetett munkaszervezeten belül, vagy a munkaszervezeteknek az összetett munka és öngazgató szervezetek keretén belül.

Az öngazgatási megegyezéseknél mindig beleegyezésről van szó, illetve itt senkinek sincs joga kényszerítő intézkedésekre.

Az öngazgatási megegyezéseknél a társadalmi-politikai közösségek is szerepelhetnek, de kizárólag mint egyenjogú résztvevők.

Különösen fontos kérdés a társadalmi megállapodás és öngazgatási megegyezés kötelező ereje.

Az öngazgatási megegyezés és társadalmi megállapodás szabadon és önkéntesen megkötött társadalmi megállapodás, amelynek kötelező ereje csak azokra vonatkozik, akik azt megkötötték és aláírták, mégpedig csak

azokra a kötelezettségekre a megegyezésből, illetve megállapodásból, amelyekkel az aláírók egyetértettek.

Itt tehát, nincs szó kényszerítésről, kivéve azokat a kötelezettségeket, amelyeket a résztvevők ugyanazzal az öngazgatási megegyezéssel vagy társadalmi megállapodással meghatároztak és magukra vállaltak. Ezeket a kötelezettségeket ugyanúgy be kell tartaniuk mint bármilyen más szerződéses kötelezettséget.

A tervek meghozatalának folyamata két fázison keresztül történik.

Az első, a közös terv alapjairól szóló öngazgatási megegyezés és társadalmi megállapodás. Az ilyen megegyezések és megállapodások valójában előzetes szerződések a célokról, várt gazdasági eredményekről, eszközökről és kölcsönös kötelezettségekről, tehát mindarról, ami a közös tervek alapját képezi.

A kölcsönösen összeegyeztetett és aláírt, a terv alapjairól szóló megegyezések és megállapodások alapján megkezdődik a tervezés folyamatának második fázisa.

A második fázis, a konkrét terv meghozatala. A megegyezés, illetve megállapodás alapján, a tervezési szubjektumok önállóan hozzák terveiket, amelyeknek összhangba kell lenni, a terv alapjairól szóló megegyezéssel illetve megállapodással.

A tervek meghozatalának folyamatára, minden öngazgatási szervezet és közösség keretén belül jellemző a következő tulajdonság.

A TMASZ dolgozói személyes nyilatkozatban adják beleegyezésüket a terv alapjairól szóló megegyezésbe. Ezen általános beleegyezés alapján a munkástanács megköti a terv alapjairól szóló öngazgatási megegyezést.

Mint hogy ebben a fázisban foglalnak állást a terv minden jelentős aspektusáról, ezért nincs szükség arra, hogy a második fázisban is megtörténjen a dolgozók személyes nyilatkozata a tervről. Ezért, a konkrét tervet a munkaszervezet munkástanácsa hozza.

A törvény kimondja azt, hogy a munkaszervezet irányító és más szervei, valamint a társadalmi-politikai közösségek hivatott szervei is, kötelesek, idejében elindítani, megszervezni és irányítani az öngazgatási közösségeknek a terv alapjairól szóló öngazgatási megegyezések, illetve a társadalmi-politikai közösségeknek a terv alapjairól szóló társadalmi megállapodások előkészítését, hogy biztosítsák a szükséges tudományos és szakmai kutatásokat stb.

Az öngazgatási tervezés folyamatában a tervezés egyidejűségének és a tervezés folyamatosságának elvét alkalmazzák.

A tervezés egyidejűségének fogalma alatt az egyidejű előkészületek, kölcsönös összeegyeztetés és a tervek meghozatalának folyamatát értjük a társadalmi tervezéshordozók részéről, jogaik és kötelezettségeik keretén belül. Az egyidejűség elve magába foglalja a tervek egyidejű érvényességét is, illetve a terveknek egyazon időre való vonatkozását.

A tervezés folytonosságának elve alatt, a társadalmi tervezéshordozók azon kötelezettségét értjük, hogy állandóan elemezzék és előrelássák fej-

lődésüket, és hogy mindig rendelkezzenek érvényben levő tervekkel és munka- és fejlődésprogramokkal a megfelelő tervidőszakra, s a folyó középtávú terv megvalósulásának elemzésekor a következő évet is előre-lássák, illetve a jövő középtávú tervidőszak megfelelő időszakát, azért, hogy az intézkedések meghozatalakor, amelyekkel a folyó középtávú terv megvalósulását biztosítják már tekintetbe vehessék a társadalmi-gazdasági fejlődés feltételeit abban a középtávú tervidőszakban.

Az öngazgatási szervezetek és közösségek, valamint a társadalmi-politikai közösségek középtávú és távlati terveket hoznak meg.

A középtávú terv a gazdasági és társadalmi fejlődés alapterve, amelyet öt évre hoznak. A társadalmi tervezés hordozói ugyanarra az időszakra középtávú terveket hoznak meg.

A középtávú terv tartalmazza:

— a közös fejlesztési, gazdasági, szociális, művelődési és más érdekeket, célokat és feladatokat, valamint közös gazdasági és szociális politikát, majd ezeknek a megvalósítására szükséges eszközöket;

— a munka és eszköztársítás feltételeit és formáit, a középtávú terv céljainak és feladatainak megvalósításával kapcsolatosan;

— kölcsönös gazdasági és más viszonyok, illetve jogok és kötelezettségek meghatározását, a terv alapjairól szóló öngazgatási megegyezés és társadalmi megállapodás alapján, valamint a társadalmi-politikai közösségek előírásai alapján, amelyeket azok jogaik és kötelezettségeik keretén belül hoznak meg;

— a társadalmi tervezés hordozóinak szükséges intézkedései és tevékenységei, a terv megvalósításának biztosítására, valamint a különböző irányelvek és keretek, gazdaságpolitikai, közigazgatási és szervezési intézkedések a terv által meghatározott közös célok, feladatok és érdekek megvalósítására.

A társadalmi-politikai közösségek a középtávú tervvel biztosítják az anyagi arányokat az egész társadalmi-gazdasági fejlesztésben, de különösképpen a termelőeszközök termelésének és a fogyasztási eszközök termelésének összhangját, illetve a társadalmi újratermelés keretén belül történő termelés összhangját.

A középtávú terv, a távlati terv által meghatározott általános irányvonalak, távlati célok és fejlesztési irányok megvalósulási lehetőségének közös osztályzásán alapszik.

A TMSZ terve a dolgozók kölcsönös jogainak, kötelezettségeinek és felelősségeinek meghatározását tartalmazza, amelyek a következőkre vonatkoznak:

1. a társadalmi újratermelés munka- és eszköztársítása a tmsz-ban;

2. a termelés illetve ügyvitel programja és szervezése, a termelés illetve ügyvitel költségei, a termelés és szolgáltatás értékesítése, kivitel és behozatal, a technika és technológia kutatása és meghódítása, a munka szervezése és a munkaidő kihasználása, munkatermelékenység és az ügyvitel hatékonysága;

3. a jövedelemszerzés és annak elosztása, az árak alapvető elemeinek és a csere alapjainak, illetve a szolgáltatás viszonyainak meghatározása, hitelek és hitelezési feltételek, más szervezetekkel és közösségekkel való munka és eszköztársítás a közös jövedelemszerzés céljából, az elosztás alapjainak és mércéinek meghatározása, valamint annak a személyi, közös- és közfogyasztásra való elosztása, a munka anyagi alapjának bővítése, a tartalékokba valamint a személyi jövedelmekre, és a személyes- és közös fogyasztásra való elosztás;

4. a termelői és öngazgatási funkciók elvégzésére szükséges kiképzés és szakmai továbbképzés, foglalkoztatottság és foglalkoztatás, a káderek fejlesztése és képesítése;

5. munka és eszköztársítás más társult munka szervezettel a termelő-eszközök, illetve a feladatmegvalósítás feltételeinek biztosítása céljából (a nyersanyag, energia és az újratermelés más szükségleteinek biztosítása, az eszközök karbantartása, bővítése és kihasználása, a társadalmi újratermelési eszközök gazdaságos és ésszerű kihasználása);

6. lakáskérdések, közéletelmzés, egészségvédelem, gyermekvédelem, rekreáció, valamint a dolgozók más munka- és életszükségleteinek, illetve személyi és közfogyasztási szükségleteinek kielégítése, amelyek a tmsz, a helyi közösségek és más öngazgató szervezetek és közösségek keretein belül jelentkeznek;

7. más szervezetek és közösségek felé irányuló kötelezettségek amelyekkel az illető szervezet társult vagy összekapcsolódott a közös jövedelemszerzés, illetve a személyi és közfogyasztás, valamint az általános társadalmi szükséglet és érdek kielégítésének érdekében, az öngazgatási érdekközösségekben, helyi közösségekben és a társadalmi-politikai közösségekben;

8. az önvédelem és a népvédelem területén jelentkező feladatok és tevékenységek szükséges eszközeinek és más feltételeinek biztosítása;

9. a környezet védelmének és fejlesztésének megteremtése (az ember környezetének a természet útján és munka által alkotott értékeinek védelmezése);

10. az anyagi, pénzügyi és más tartalékok biztosítása.

A tmsz tervének tartalmaznia kell a szocialista öngazgatási viszonyok tartós fejlesztését, a szervezet és az öngazgatási szervek munkamódszerének tökéletesítését, a dolgozók elidegeníthetetlen jogainak megvalósítását, különösen a jövedelem alakulásának felülvizsgálatát a tmszban, és a társadalmi újratermelési viszonyok összességében.

A tmsz tervével, amely összhangban van a törvénnyel megállapítják a szükséges intézkedéseket, a dolgozók tájékoztatásának formáit, módszereit és eszközeit, a terv megvalósításának minden lényeges mozzanatáról.

A tmsz-ok, amelyek megszervezték a társult munka alapszervezeteinek közösségét közös érdekeinek és meghatározott munkáknak végrehajtására, a közösség közösen hozza meg a tervet.

A tmsz közösségének terve a tmsz terveinek elemeit kell, hogy tar-

talmazza, azokat amelyek meghatározott közös érdekű tevékenységek megvalósítására vonatkoznak, olyanokra, amelyek miatt alakították a közösséget.

A munkaszervezet tervével, a munkaszervezet tervalapjairól szóló öngazgatási megegyezések és társadalmi megállapodások alapján, biztosítják a munka terén fellépő közös érdekek összekapcsolását és megvalósulását, a tmsz munkájának és ügyvitelének stabilitását, a közös jövedelemszerzést és elosztást, a munka anyagi alapjának bővítését és feltételeinek megteremtését, a munka jogának és más öngazgatási jogának, a dolgozók közös érdekeinek és szükségleteinek megvalósítása közvetlenül a munkaszervezetben és más öngazgatási szervezetekben és közösségekben.

A munkaszervezet, összetett munkaszervezet, valamint a munka és eszköztársításnak más formáiban lévő terv a tmsz tervein alapszik és a társulásról szóló öngazgatási megegyezés által meghatározott viszonyokat és kérdéseket határoz meg.

A társult munka szervezetek, öngazgatási érdekközösségek és más társadalmi jogi személyek, akik bankokat és más pénzügyi szervezeteket alapítanak, velük ügyvitelt folytatnak és ezért eszközeiket társítják, valamint olyan társadalmi jogi személyek, akik a vagyont és személyt biztosító közösségek keretén belül társítják eszközeiket, a terv alapjairól öngazgatási megegyezést kötnek és meghozzák a bank, biztosító közösségek és más pénzügyi szervezetek tervét, az illető szervezetek alapszabályaiával, valamint a törvénnyel összhangban.

Rezime

Koncepcija socijalističkog samoupravnog sistema društvenog planiranja

Autor daje sažet prikaz menjanja sistema planiranja pod uticajem razvoja jugoslovenskog socijalističkog društva na osnovu samoupravnih odnosa.

Socijalistička samoupravna robna privreda sa svojim specifičnim uslovima delovanja zakona vrednosti sam problem planiranja postavlja na kvalitetno nove osnove. Prvi put u istoriji privrednog razvoja planiranje prestaje da ima eksterni karakter a utvrđivanje društvenih ciljeva razvoja se više ne vrši daleko od nosilaca privređivanja niti je sistem planiranja više skup improvizovanih instrumenata za usmeravanje razvoja robne privrede. Takav sadržaj planiranja daje jedinstvo dohotka i neotuđivo pravo neposrednim proizvođačima iz čega proizilazi i samoupravni karakter planiranja.

U procesu samoupravnog sporazumevanja i društvenog dogovaranja u prvoj fazi se sukobljavaju različiti interesi učesnika, nakon identifikacije posebnih interesa u drugoj fazi se utvrđuju zajednički ciljevi i interesi. U usklađivanju interesa veoma često dolazi do kompromisnih rešenja koja nisu identična sa optimalnim rešenjima.

Na osnovu Zakona o udruženom radu i Zakona o osnovama sistema planiranja, ističe autor, treba zajedničkom metodologijom planiranja naći i kodifici-

rati takav mehanizam koji će dovesti do optimalnih rešenja na nivou reprodukcioni celina OUR i društvene reprodukcije.

Nakon razmatranja samoupravnog karaktera planiranja autor navodi osnovne postupke donošenja samoupravnih planova.

Summary

Concept of the Socialist Selfmanagement System of Social Planning

The author gives a brief survey of changes in the system of planning in accordance with the development of the Yugoslav socialist society.

Socialist selfmanagement economy of production of goods with its special circumstances; law of value, gives to the problem of planning a new qualitatively different basis. It's the first time in the history of economic development, that planning loses its external character, so determination of the social aims comes closer to the carriers of economy. This characteristic of planning enables a united income, rights to the workers for planning.

In the process of selfmanagement agreement and social compacts first it comes to a disagreement between different interests, while later, after the identification of individual interests it comes to coordination of common aims and interests. Coordination of interests very often leads to compromising solutions which are not identical with optimal solutions. On the basis of the law of value and the Law of the basis of planning it's necessary to apply a common methodology of planning and to code the mechanism which brings optimal solutions on the level of the reproductional entirety of OAL and social reproduction.

After discussing the selfmanagement characteristics of planning the author describes the process of passing selfmanagement plans.